

Блакітная мячэць (XVII ст.) і сабор Святой Сафіі (VI ст.) у Стамбуле, Турцыя

Творчая майстэрня

4. Падрыхтуйце віртуальную экскурсію па Сафійскім саборы ў Канстанцінопалі, выкарыстоўваючы рэсурсы інтэрнэту. Падумайце, пра што вы хацелі б расказаць экскурсантам. Падбярыце для экскурсіі вобразную назву з сімвалічным сэнсам.

§ 6. Зьяне візантыйскага жывапісу

Ва ўбранні еўрапейскіх сабораў было шмат скульптуры, а ў цэрквах Візантыі — толькі жывапіс. Скульптуру візантыйскія багасловы не прызнавалі. Яна нагадала статуі язычніцкіх багоў і сваёй аб'ёмнасцю падкрэслівала цялесную прыроду вобразаў. Выказаць духоўныя ідэалы хрысціянства мог, на іх думку, толькі жывапіс — менш матэрыяльны від мастацтва.

Мазаіка — царства Боскага святла. У процілегласць цьмяным фрэскам візантыйцы аддавалі перавагу яркім мазаікам. Іх набіралі са *смальты*, кубікі якой укладвалі на паверхні сцяны пад невялікім вуглом, каб яны лепш «лавілі» і адлюстроўвалі святло. Любімым колерам візантыйскіх мастакоў быў *залаты* —

Імператар Юсцініян са світай. Мазаіка храма Сан-Вітале ў Равене, Італія (VI ст.)

Імператрыца Феадора са світай. Мазаіка храма Сан-Вітале ў Равене, Італія (VI ст.)

сімвал вечнай сутнасці Бога. Мазаічныя выявы звычайна набіраліся на залатым фоне са смальты, перакладзенай залатой фальгой. Мільгаючы і пераліваючыся колерам і святлом, мазаікі з залатым фонам стваралі ілюзію нябачнай, але адчувальнай прысутнасці ў храме Боскага пачатку.

Найлепшы комплекс візантыйскіх мазаік захаваны ў італьянскім горадзе Равене. Невялікі, увянчаны купалам храм *Сан-Вітале ў Равене* звонку выглядае сціпла. Затое ўнутры ён асляпляе раскошай мазаічнага ўбрання. Самыя вядомыя мазаікі паказваюць *імператара Юсцініяна і яго жонку Феадору*, якія прыйшлі ў храм у суправаджэнні світы.

У параўнанні з антычнымі творамі візантыйскія мазаікі менш рэалістычныя. Фігуры плоскасныя, нерухомыя застылыя. Твары сурова адчужаныя, на іх аднолькава вялікія вочы з напружаным позіркам. Нібы ўсё зямное, пачуццёвае, недаўгавечнае пакінула гэтых людзей, і, пераступіўшы парог храма, яны перайшлі ў нейкі новы стан, набліжаны да Боскага свету. У ім няма ні часу, ні прасторы, ні руху — толькі залатое святло...

Прыход імператара ў храм — канкрэтную падзею яго жыцця — візантыйскі майстар ператварыў у сімвалічнае выказванне. Чаша з золатам у руках імператара — гэта сімвал шчодрасці. Крыж епіскапа і Евангелле дыякана — сімвалы веры. Коп'і і шчыты воінаў — знакі гатоўнасці абараняць сваю царкву. Мазаіка з выявай Феадоры адрозніваецца больш свецкім характарам. Аднак і яна прасякнута хрысціянскім сімвалізмам. Падол сукенкі імператрыцы ўпрыгожваюць фігуры вешчуні, якія спяшаюцца з дарункамі пакланіцца Хрысту. А фантанчык, які б'е ля ўвахода, нагадвае пра тое, што шлях чалавека да Бога пачынаецца з абраду хрышчэння.

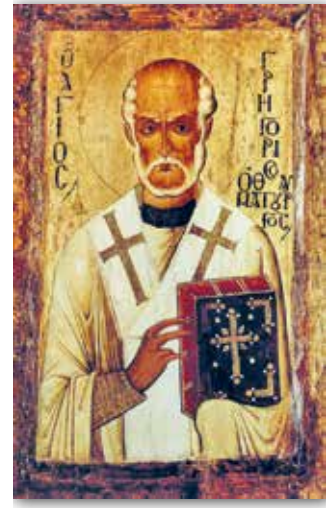
Многія візантыйскія храмы звонку выглядалі вельмі аскетычна, а ўнутры здзіўлялі пышнасцю свайго ўбрання. Падумайце, якая хрысціянская ідэя ляжала ў аснове такога свядома створанага кантрасту.

Ікона — нерукатворны вобраз. Акрамя мазаік, у візантыйскіх храмах былі *абразы (іконы)* — выявы Хрыста, Маці Божай і святых, выкананыя на дрэве *тэмпернымі фарбамі*. У адрозненне ад карціны абраз (як і ў цэлым візантыйскі жывапіс) — гэта не рэалістычная, а ўмоўна-сімвалічная выява свяшчэнных вобразаў. Залаты фон іконы ўказвае на тое, што яе вобразы знаходзяцца ў містычнай прасторы. У іх характарыстыцы акцэнт зроблены на духоўных, а не матэрыяльных якасцях. Адсюль у іконе такое відавочнае парушэнне прапорцый, законаў анатоміі і трохвымернасці выявы. Адсюль і зведзеная да мінімуму характарыстыка асяроддзя.

Галоўнае прызначэнне абразоў заключаецца ў тым, каб праз малітву звязаць верніка з Боскім светам. Таму святых на іх звычайна паказаны фронтальна, яны глядзяць прамі на чалавека або напалову павернуты да яго. Сваім позірам яны нібы адказваюць на малітву верніка і духоўна падтрымліваюць яго. З лёгкім дакорам звяртаецца да нас з іконы *святы Грыгорый*. Яго ледзь нахмураныя бровы выказваюць запытанне, але мудрасць і цяпенне старца змякчаюць яго строгі позірк.

Візантыйскія іконы прыгожыя сваім унутраным святлом і тонкім малюнкам. Вобразы святых здаюцца бесцялеснымі: яны створаны далікатнымі лініямі, плаўным контурам. Прасякнутыя залатым свячэннем, постаці і абліччы вытанчыліся, набылі незямную лёгкасць. Усё матэрыяльнае на іконе нібы растварылася, каб скрозь змененую святлом плоць праступіў духоўны пачатак. Ці прыгожы святы Грыгорый? Так, але гэта не фізічная прыгажосць, як у антычным мастацтве, а духоўная — прыгажосць унутранага свету чалавека, азораная Боскім святлом.

Абраз святога Грыгорыя (XII ст.)

Цікавы факт

Тэмпера — фарба, замешаная на яечным жаўтку. Тэмперныя фарбы цяжка змешваць для атрымання розных адценняў колеру. Таму яны не прыдатныя для стварэння рэалістычнай, аб'ёмнай выявы, але выдатна падыходзяць для напісання абразоў. Бо ў абразях аб'ёмная, праўдападобная выява не ўхваляецца.

Як вы разумееце выраз «Вочы — люстэрка душы»? Разгледзьце абраз, прадстаўлены ў параграфу, успомніце ўжо вядомую вам візантыйскую ікону Уладзімірскай Маці Божай. Падумайце, чаму на іконах вочы святых часта малююцца перабольшана вялікімі.

Мастацтва кніжнай мініяцюры. Як і ў Заходняй Еўропе, умацаванню і распаўсюджванню хрысціянства ў Візантыі спрыялі кнігі рэлігійнага зместу. Да IV стагоддзя яны мелі форму папірусных скруткаў, а затым, са з'яўленнем *пергаменту*, атрымалі форму кодэксаў — кніг, збрашураваных з асобных сшыткаў.

Візантыйскія рукапісныя кнігі адрозніваліся адмысловай культурай выканання. Калі ў еўрапейскай мініяцюры аж да VIII стагоддзя сустракаліся толькі абстрактныя арнаментальныя кампазіцыі, то ў Візантыі ўжо першыя кодэксы ўпрыгожваліся шматфігурнымі сценамі. Акрамя таго, візантыйскія рукапісы доўгі час перасягалі еўрапейскія ўзоры пышнасцю афармлення.

Самыя раскошныя візантыйскія кодэксы пісалі сярэбранымі і залатымі чарніламі на пурпуровым пергаменце. Так было выканана знакамітае *Евангелле з Расана* VI стагоддзя. Большасць яго мініяцюр уключана прама ў тэкст. На адной з іх мы бачым Хрыста, які ўязджае ў Іерусалім у суправаджэнні сваіх вучняў. А ўнізе — паўфігуры святых, якія нібы вырастаюць са слупкоў тэксту. Узнятымі рукамі яны паказваюць на Хрыста. На цёмна-пурпуровым фоне іх экспрэсіўныя фігуры з узнятымі ўверх рукамі падобныя на яркія каляровыя ўспышкі.

З часам у візантыйскіх кнігах усё больш становілася ілюстрацый, якія займалі асобныя старонкі. Заклучаныя ў рамкі, яны нагадвалі творы «вялікага» жывапісу і выглядалі як паўнаватасныя абразы. Менавіта такімі мініяцюрамі былі ўпрыгожаны багаслоўскія сачыненні імператара Іаана Кантакузіна. Адна

Уезд Хрыста ў Іерусалім. Мініяцюра Евангелля з Расана, Італія (VI ст.)

Праабражэнне. Мініяцюра рукапісу Іаана Кантакузіна (XIV ст.)

з іх прысвечана *Праабражэнню* — падзеі, якая адбылася з Хрыстом і яго вучнямі на гары Фавор. Падчас малітвы на горнай вяршыні Хрыста азарыла небывала яркае святло, якое зрынула апосталаў долу. Візантыйскія багасловы лічылі, што Боскае Фаворскае святло часам сыходзіць і на чалавека. Але змяніцца з яго дапамогай, як змяніўся Хрыстос на гары Фавор, могуць толькі самыя моцныя духам людзі. Сілу Фаворскага святла, яго складаную структуру мастак-мініяцюрыст паказаў халодным бляскам блакітнага колеру.

У мініяцюры «Праабражэнне» галоўнай дзеючай «асобай» з'яўляецца Фаворскае святло. Якая ідэя ўвасабляецца ў падобным вырашэнні? Чаму мастак адлюстраванне Фаворскае святло менавіта блакітным колерам?

Візантыйскае мастацтва — гэта дзіўнае спалучэнне пышнай імперскай велічы і вытанчанага хрысціянскага містыцызму. Яго святло працягвае ззяць і цяпер. Бо традыцыі Візантыі сталі асновай для ўсёй праваслаўнай культуры.

Пытанні і заданні

1. У Візантыі вядучым відам выяўленчага мастацтва стаў жывапіс, у сярэднявечнай Еўропе — скульптура. Падумайце, чым выклікана гэтая розніца?

2. Любоў да мазаікі візантыйцы атрымалі ў спадчыну ад старажытных рымлян. Узгадайце вядомыя вам узоры старажытнарымскіх мазаік. Чым творы візантыйскіх майстроў адрозніваюцца ад антычных мазаік? Як гэта можна растлумачыць?

3. Разгледзьце творы жывапісу, прадстаўленыя ў параграфу і на кампакт-дыску. Якімі прыёмам карысталіся візантыйскія мастакі, каб падкрэсліць бесцялеснасць вонкавага аблічча святых і духоўную ўзвышанасць іх унутранага вобраза?

4. У пачатку XX стагоддзя ў гарадскім пасёлку Мір побач з Мірскім замкам яго ўладальнікі князі Святаполк-Мірскія пабудавалі радавую капліцу-пахавальню. Яе фасад упрыгожыла створаная ў візантыйскіх традыцыях мазаіка з выявай Хрыста Пантакратара. Пры ўстаноўцы мазаіку прыйшлося абрэзаць, аднак вобраз застаўся выразным. Разгледзьце німб Хрыста. Чым ён адрозніваецца ад німбаў святых? Патлумачце яго сімваліку.

Хрыстос Пантакратар.
Мазаіка капліцы Святаполк-
Мірскіх у Міры, Беларусь
(XX ст.)